

ETICI FEMINISTE

OBSERVATII CRITICE LA ETICILE MODERNE

- ◉ În eticile tradiționale femeile sunt “note de subsol la interesele bărbaților”.
- ◉ Experiențele femeiești nu au fost considerate ca relevante în elaborarea eticilor filosofice.
- ◉ Femeile sunt negate ca agenți morali: nu au intuiții etice valabile, nici coerență morală.
- ◉ Trăsăturile femeiești înclină purtătoarele acestora spre particular, parțialitate. Etica cere universalitatea, imparțialitatea, raționalitatea.
- ◉ Etica este considerată în relațiile între indivizi adulți raționali, relativ autonomi.
- ◉ Este ignorată vasta noastră perioadă de dependență: copilăria, boala, bătrânețea etc.

ROLUL EMPATIEI ÎN ETICILE FEMINISTE

- ◉ **Empatie** (să te pui în situația altuia prin experiențe comun împărtășite: co-trăire intersimțire) și **imaginație binevoitoare** (să înțelegi ca posibile și acceptabile situații pe care nu le-ai trăit)
- ◉ Am făcut o obsesie filosofică din a ne situa pe poziția “muritorului” (căci e universală). De ce n-am transla spre **altă poziție universală – cea a nașterii**, aceea de fiu/fiică? De ce să nu o să o gândim ca *primum movens* pentru înțelegerea fundamentelor moralei? De pe pozițiile “muritorului” negociem, socotindu-ne mai degrabă în stare de ostilitate sau doar dezinteres reciproc. De pe pozițiile părinților de fiice și fii negociem cu supoziția că suntem în joc noi înșine prin urmașii noștri.
- ◉ Nu voi sugera nici situația nimănui, nici pe cea a tuturor, ci una precisă și extrem de generală:
a. **Suntem viitori părinți (am ales să fim viitori părinți), deci interesați în interesul copilului care se va naște (adică empatici), dar suntem așezați sub un vâl de ignoranță în privința sexului copilului, a facultăților sale fizice și intelectuale, a poziției sale în viitoarea societate; îi știm rasa, dar nu și dacă ea va fi cea considerată superioară în timpul vieții copilului; îi știm etnia, dar nu și dacă va trăi ca minoritar sau majoritar; nu-i știm credințele, averea, clasa etc.**
- ◉ **B. În schimb ne dorim să ducă o viață care să-i convină (în care să se poată împlini) și știm că noi suntem cei ce facem codurile normative pentru urmașii noștri, astfel încât să ținem cont de criteriul covenabilității:**
- ◉ **C. Ce bunuri primare (libertăți/drepturi) ar trebui să aibe urmașii mei ca să poată să-și construiască o viață convenabilă, indiferent de felul în care sunt înzestrați, indiferent de sexul, rasa, etnia, clasa, religia, averea, abilitatea, orientarea lor sexuală etc?**

PRIMATUL EMPATIEI

ETICA GRIJII (INGRIJIRII)

Etica grijii (sau a îngrijirii - *ethics of care*) Carol Gilligan: *In a Different Voice* (1982).

.....

Lawrence Kohlberg (coordonatorul de doctorat al lui Carol Gilligan):
Stadiile dezvoltării morale:

- 1. Pedepsa și orientarea spre supunere (faci ce ți se spune din teama de pedeapsă).
- 2. Orientarea relaționist-instrumentală - care are la bază principiul reciprocității după Legea Talionului: “Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte!”.
- 3. Concoordanța interpersonală - stadiul la care copiii caută să fie aprobați și acceptați pentru ceea ce fac, vor să placă.
- 4. Orientarea după ordine și lege (respectul pentru autoritate)
- 5. Orientarea legalistă spre contract social. Adolescentul și tânărul adoptă un punct de vedere contractualist și utilitarist, încercând să-și urmeze scopurile respectând și celorlalți același drept (A nu leza devine deviza acestei perioade).
- 6. Orientarea către principii etice universale (stadiul kantian).

Experimentul Jack si Amy (logica drepturilor si logica relatiilor)

- ◉ Doi copii de doisprezece ani, Amy și Jake, sunt invitați să discute și să rezolve următoarea dilemă: Heinz are o soție grav bolnavă și se află în imposibilitatea de a-i cumpăra medicamentul care ar salva-o. Ce să facă Heinz într-o asemenea situație? Ar trebui să încerce să fure medicamentul?
- ◉ Răspunsurile celor doi copii sunt foarte diferite:
- ◉ **Jake**, răspunde: “O viață de om valorează mai mult decât banii și chiar dacă farmacistul va pierde 1000\$ el tot continuă să trăiască; dar dacă Heinz nu fură medicamentul, soția sa va muri...”
- ◉ *De ce?* Farmacistul își poate recupera banii mai târziu de la un bolnav bogat, dar Heinz își pierde soția pentru totdeauna fiindcă toți oamenii sunt diferiți și n-are cum să mai aibă o soție ca ea”.
- ◉ **Rezoluția lui Jake** derivă din aceea că el concepe situația ca pe “o problemă de matematică aplicată oamenilor”.
- ◉ **Jake aplică logica drepturilor** bazată pe o concepție despre dreptate: **dreptul la viață e superior celui la proprietate.**

Amy, răspunde:

- ◉ “Nu cred că ar trebui să fure. Cred că pot exista și alte căi decât furtul: un împrumut sau un credit, dar realmente nu ar trebui să fure, după cum nici soția sa nu trebuie să moară.
- ◉ *De ce?* Dacă fură medicamentul ar putea să-și salveze soția, dar poate să fie prins și închis în pușcărie și atunci soția sa ar suferi și s-ar putea îmbolnăvi din nou, n-ar mai avea cum să ia medicamentele și oricum ar fi rău. Deci, ei ar trebui să discute această problemă și să găsească un mod de a face rost de bani (sau de a-l convinge pe farmacist să-l dea pe credit)”.
- ◉ În comparație Jake, **Amy pare illogică**, fiindcă ea nu vede problema ca o matematică aplicată la oameni, ci ca o povestire a unor relații care se continuă în timp, dincolo de problema punctuală dată.
- ◉ Amy aplică logica psihologică a relațiilor: oricine are obligația morală să răspundă la nevoile celorlalți, să fie sensibil la ele și să renunțe uneori la interesele proprii dacă este în joc viața unui om. “Poate dacă oamenii ar împărți între ei mai mult din ce au, alții n-ar mai fi siliți să fure”.

- ◉ **Jake: apel la lege și ierarhie a valorilor. Dilema câștig sau pierdere;**
- ◉ **Amy : negocieri și înțelegere în relații. Pentru ea există “o rețea”, “un ghem de relații” susținute de un proces de comunicare.**
- ◉ **L. Kohlberg: fetele au un supraeu mai slab, băieții sunt marcați în deliberările lor morale mai degrabă de reguli, principii, de abstracții, fapt care îi conduce până la stadiul cel mai înalt de dezvoltare: autonomia înțeleasă ca orientare spre principii etice generale.**

CONSTATĂRILE LUI GILLIGAN:

- Băieții aplică în rezoluțiile lor morale o logică a drepturilor, bazată pe o concepție despre dreptate.
- Fetele aplică o logică psihologică a relațiilor, în contextul căreia prioritatea o reprezintă sensibilitatea față de nevoile celorlalți și responsabilitate reciprocă.
- Stadiile de dezvoltare spre care tind fetele sunt:
 - 1) supracentrarea pe sine;
 - 2) supracentrarea pe alții;
 - 3) accent pe sine în relațiile cu alții.
- Băieții sunt educați spre competiție iar fetele pentru cooperare și grijă.
- Rezultă probleme de întregime morală: bărbații vor avea probleme în intimitate și în viața lor relațională, femeile vor avea probleme în privința identității autoafirmative și a existenței autonome.
- Femeile sunt educate să fie receptive la nevoile celorlalți, tind să fie interesate să vină în întâmpinarea acestora prin renunțare la sine, bărbații sunt educați spre dreptate, corectitudine, legalitate, tind să fie mai sensibili la norme și principii, mai degrabă decât la nevoile celor din jur.

ETICA GRIJII ESTE O ETICĂ A RESPONSABILITĂȚII.

- ◉ „Etica drepturilor se bazează pe principiul egalității și se axează pe înțelegerea corectitudinii.
- ◉ Etica responsabilității se bazază pe echitate, pe recunoașterea necesității diferențelor.
- ◉ Etica drepturilor este o manifestare a respectului egal, echilibrând cerințele celorlalți cu cele personale.
- ◉ Etica responsabilității se întemeiază pe înțelegerea care conduce la compasiune și grijă” (Gilligan, 1995).

CONCLUZIE PRACTICA

- Cele 2 etici nu sunt nici superioare, nici substituibile. Ambele trebuie să reprezinte oferte egale în educație, altfel tendința este aceea de a socoti că una dintre ele (cea a drepturilor) este valabilă în viața publică și cealaltă (cea a grijii) este valabilă doar în viața privată.

APLICATII IN POLITICA

Joan Tronto, *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*, 1993:

Nu există nimic specific femeiesc (moralitatea femeilor) nici în etica grijii, atâta vreme cât o considerăm ca un tip de morală care dezvoltă dispoziții și comportamente sensibilizante la nevoile celorlalți.

Asocierea femeilor cu grija nu are decât o valoare contextual-istorică și nicidecum universală. "Grija nu este o problemă parohială a femeilor, o problemă morală de tip secundar sau numai a celor mai puțin înstăriți dintr-o societate. Ea este o problemă centrală a vieții omenești. Este vremea să schimbăm instituțiile noastre politice și sociale ca ele să reflecte acest adevăr"

Dacă tindem să considerăm că etica grijii e valabilă doar în spațiul privat, iar în cel public e valabilă doar etica drepturilor, atunci statul nu investește în creșe, grădinițe, cămine pentru vârstnici, îngrijirea persoanelor cu handicap etc.

Profesiile asociate grijii sunt tratate ca feminine, mai puțin importante, în consecință au bugete mai mici: sănătatea, protecția socială, educația. Ele sunt mai puțin prețuite și mai prost plătite decât cele care sunt predominant masculine (de ex. apărarea).

ETICI MATERNE

- Din familia **eticilor virtuții** accentuează mai puțin pe aspectele normative (“**Ce trebuie să fac?**”) și mai mult pe modul în care trebuie să se dezvolte o persoană: “**Ce fel de persoană ar trebui să fiu?**”.

Autoare principale

- Ruddick, Sarah, “Maternal Thinking, 1992, Rich, Adrienne, *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution*, 1976, Held, Virginia, *Feminist Morality*, 1993
- Termenul “matern” nu se referă strict la femei-mame, ci la orice persoană implicată în practici materne, indiferent de sexul acesteia. Instituția maternității în forma ei tradițională, este viciată de către organizarea patriarhală. Trebuie să analizăm practica mai degrabă decât instituția (A. Rich).

Sarah Ruddick

Pentru a dezvolta practici materne morale, este necesară dezvoltarea virtuților materne.

- Tradiția etică (vezi Mac Intyre) consideră că virtuțile necesare împlinirii omenеști sunt **curajul, cinstea și dreptatea**.
- Ruddick consideră ca virtuți necesare exersării practicii materne: **ocrotirea, umilința și optimismul**,
- **Ocrotirea** este "act matern constitutiv" fără care copii nu supraviețuiesc. Ea nu este tocmai continuă și naturală, căci oricine are o asemenea practică știe câtă panică și chiar tendință spre infanticid există uneori;
- **Umlința**: virtutea prin care poate fi evitat excesul dominării - viciile care o pot submina sunt aroganța , izolarea superioară a copilului față de alți oameni și servilismul - educația spre a te lăsa folosit de ceilalți;
- **Optimismul**: antipod al mitului perfecțiunii și se educă învățând echilibrul dintre bine și rău ca amestec, nu ca separație prin narațiuni despre personaje complexe și veridice, nu despre eroi, fără disjuncții categorice învinși/învingători. **atitudine constructivă care evită excesul educației pentru statutul de învingător, dar și ideea de victimism**

- ◉ Oricine gândește și acționează în termenii acestor virtuți este în interiorul unei etici materne este un purtător al acesteia.
- ◉ Lipsa acestui tip de etică pentru viața publică explică nedreptatea, războaiele, dezastrea ecologice.
- ◉ Orice persoană nu este doar un individ sau o viață, ci și un “produs al practicilor materne”. Războaiele înseamnă și distrugerea produsului acestor practici (întreaga investiție în ocrotire, îngrijire, educare).
- ◉ Absența femeilor din conducere, legiferare, afaceri, biserică, universitate, a făcut ca astfel de valori să pară secundare și private.
- ◉ Cei care nu gândesc matern nu își dau seama de legăturile între războiul abstract și cel concret, ci îl văd ca victorie, apărare, putere, eșec. Pentru cei care gândesc matern “războiul înseamnă distrugerea unor copii” pentru care cineva și-a consumat timpul, energia, emoțiile ca să-i crească, ocrotească, să-i hrănească și educe. Acei copii sunt “persoane umane de neînlocuit”, “războiul nu este decât moarte și anulare a produsului practicilor materne”

- **Pacifismul nu este o trăsătură naturală a mamelor (ele putând să fie ideologizate să-și educe copiii spre sacrificii și războaie), ci al gândirii materne și al creșterii copiilor potrivit virtuților materne.**
- **Gândirea și practica maternă pot să fie îmbrățișate (și adesea sunt) și de către bărbați.**
- **Practica maternă are prea puțin a face cu experiențele și cu eticile de tip contractualist.**
- **Dacă bărbații contribuie la apariția unei vieți, ei trebuie să participe și la menținerea și dezvoltarea acesteia.**
- **Extrasă din paradigma de gen, etica maternă poate deveni filosofie morală a oricărei persoane.**

ETICI GINOCENTRICE:

Dezvrăjirea intelectului

- ◉ **Femeile: cripto-servitoarele destinelor altora (vezi Ana lui Manole).**
- ◉ **Operațiunea de dezvrăjire (Mary Daly, *Pure Lust*, 1986) începe cu femeile însele: ele sunt moral datorare să deconstruiască rețeaua de înțelesuri prin care tradiția culturală bărbătească le-a configurat identitatea.**
- ◉ **Standard de aspirație: ginocentrismul în scopul ginomorfismului. Ieșirea din perspectiva „paternă”, asumarea gândului „umbrei”, a maternității cunoașterii, părăsirea orfelinatlui matern în cultură.**
- ◉ **Problema strategiilor neradicale: *captatio benevolentiae*.**
- ◉ **Identitatea femeiască liberă este una de „furie”, „harpie”, „scorpie”: Identitatea femeiască liberă, nefuncțională.**

PĂCATUL ORIGINAR: LIPSA STIMEI DE SINE

- ◉ **Mary Daly (*Pure Lust*)** considera păcat originar al femeilor: lipsa stimei de sine: Ură de sine și autodispreț pentru faptul de a fi femeie, să-ți însușești o condiție dezagreabilă și o imagine funcțională (servilă), o identitate funcțională.
- ◉ Dacă nu ne putem refuza condiția biologică (sexul), măcar să ne-o refuzăm pe cea culturală (genul). Aceasta a fost condiția feminismului primului val, "misoginism feminist"
- ◉ Neajutorarea, transformă femeile în ființe dependente de protector, nu doar în privința existenței lor economice și sociale, dar și în cea a existența lor intelectuale și spirituale. Incepe cu lipsa îndrăznelii de a-și configura o identitate proprie: femeile sunt strivite de teorii ale predetestinării.
- ◉ Ființe care trăiesc în lumea "neinteligibilului", a "neesențialului" sau cel puțin a lipsei de autoritate. Această condiție a femeilor este rezultatul negării facultății lor de a gândi autonom:

CUM POATE SĂ FIE DEPĂȘITĂ ACEASTĂ CONDIȚIE ȘI CE ÎMPIEDICĂ FEMEILE SĂ O FACĂ?

- ◉ Să "exorcizeze" spiritul femeilor de imaginile construite patriarhal: obediență și ascultare
- ◉ Valoarea ultimă nu este binele, nici plăcerea, nici utilitatea, ci libertatea.
- ◉ Autocreația: prima responsabilitate morală a femeilor

Pasiunile artificiale (plastic passions):

Sentimente negative: neliniște, vină, amărăciune, frustrație, ostilitate, resentiment, depresie, resemnare și, paradoxal, împlinire.

Aceste pasiuni sunt induse prin **complexele Eva-Pandora**.

Sunt surse ale fricii femeilor de a încerca să iasă din predeterminări și ale inexistenței surorității femeiești analoage fraternității bărbățești.

Chintesența pasiunilor artificiale: sentimentul împlinirii în statutul de cripto-servitoare, dependentă atât economic cât și identitar de bărbat. (O femeie împlinită e o femeie terminată. B. Friedan)

Pasiuni conservate

Nelăsate să crească, diminuate, miniaturale

Se complac în a fi mai puțin decât pot deveni: **arbori bonsai** (marcate de *sindromul bonsai*)

Refuză sau nu îndrăznesc să-și dezvolte facultățile proprii, dincolo de limitele conformării la modelele standard. Unele femei încearcă să iasă din aceste modele, dar n-au curajul să-și ducă demersul până la capăt, se tem și își stopează creșterea, rămânând **bonsai: persoane cu virtuți pitice**.

- ◉ **Pasiunile autentice:**
- ◉ conduc la eliberare din modelul patriarhal.
- ◉ Așa cum *hybrisul* bărbătesc a fost văzut că păcat suprem contra zeilor, dar și ca sursă de creație, și *hybrisul* femeiesc este văzut ca păcat suprem, dar și ca sursă creatoare față de "idolii" gândirii patriarhale.
- ◉ Reforma deschide trecerea de la pasiunile artificiale spre cele conservate (miniaturale), dar nu spre autenticitate și autoexpresie.
- ◉ **Virginia** este femeia genuină care nu și-a pierdut încă virtuțile originare reflectate în divinitățile femeiești: forța emoțională, independența, dinamismul, hotărârea, răceala, obiectivitatea, curajul, integritatea, adâncimea de caracter, excelența, vitalitatea

MM

"Acum eu spun: femeia din persoana ta e valoroasă!", așa cum Kant proclama la fel de axiomatic: "Acum eu spun: umanitatea din persoana ta e sfântă". Nu-i o diferență de natură între demersul marelui etician și al acestor teoreticiene **an-arhiste**, nemulțumite de un *arche* pe care, în formulele acceptate deja, nu l-au construit și femeile.

ASIMILAREA, VICTIMIZAREA, NEAJUTORAREA, SACRIFICIUL DE SINE

**Sarah Lucia Hoagland: Autokenonia (sine în comunitate)
(1988)**

- ◉ **Integritatea**. Opusă egocentrismului și altruismului dirijat strict spre alții, virtutea sinelui în comunitate, a sinelui vulnerabil (afectat de alții): **vulnerabilitatea devine forță comunitară**.
- ◉ 1) **Să fii conștient de tine însuși**; ceea ce nu înseamnă să nu te vezi ca pe o entitate fixă și neschimbătoare. Aceasta începe cu înțelegerea de sine și continuă cu receptarea felului în care te percep alții.
- ◉ 2) **Să fii conștient de context** ca să poți vedea ce valori accepți, ce sensuri respingi, cu ce grupuri ai în comun puncte de vulnerabilitate solidară.
- ◉ 3) **Să fii conștient de tine însuși ca unul între ceilalți**, nu mai presus de ei, nici în locul lor dar nici doar prin ei:

- "Eu propun o teorie a moralei care are propriile ei cerințe: nu altruismul ci, autoînțelegerea în privința alegerilor; nu sacrificiul, ci creația; nu vulnerabilitatea, ci intimitatea. Ea recunoaște puterea, dar nu în calitate de control, ci drept forță de a interacționa. Deci ea nu leagă și supune, ci încurajează și angajează. Această etică funcționează doar pentru cei (cele) care-și aleg singure valorile" (Hoagland)